

การทำธุรกิจเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่ตลอดโซ่อุปทานการเกษตร

The Organic Business of the New Generation Throughout the Agricultural Supply Chain

รัตนวดี เศรษฐจิตร^{1*} และวิเชียร ลัทธพิงศ์พันธ์¹Rattanawadee Setthajit^{1*} and Wichian Lattipongpun¹

Received date: 30 มิ.ย. 66 Revised date: 23 ก.ค. 66 Accepted date: 25 ก.ค. 66

DOI: <https://doi.org/10.55003/kmaj.2024.08.16.007>

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีของการเป็นเกษตรกร ประเภทของเกษตรกร และผลลัพธ์ต่อตนเองและสังคมในการทำธุรกิจเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยการศึกษาจาก 20 ต้นแบบเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ได้รับการยอมรับจากแวดวงเกษตรอินทรีย์ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า ในช่วง ปี 2554-2564 มีอัตราการเติบโตของเกษตรอินทรีย์อย่างก้าวกระโดด ทั้งในเชิงพื้นที่และจำนวนเกษตรกร ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลตามยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ 2560-2564 และ (ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ 2566-2570 โดยปัจจัยที่ทำให้คนรุ่นใหม่ทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้นนั้นมีแรงจูงใจทั้งปัจจัยหลักและปัจจัยดึง โดยมีรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ จำนวน 9 รูปแบบ และ 2 ประเภท ที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความต้องการ และเป้าหมายของชีวิตวิถีใหม่ โดย เกษตรกรรุ่นใหม่มีวิถีการทำเกษตรตลอดทั้งโซ่อุปทานบนฐานนิเวศธุรกิจเกษตรอินทรีย์ทั้งงานต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยผลที่เกิดขึ้นจากการที่คนรุ่นใหม่มาทำเกษตรอินทรีย์มีทั้งผลในเชิงรูปธรรมและนามธรรม โดยผลลัพธ์ในเชิงรูปธรรม คือ 1) มิติทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การลดรายจ่าย และการมีรายได้ทั้งรายได้หลักและรายได้เสริม 2) มิติทางด้านสุขภาพ ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพสังคม ส่วนผลในเชิงนามธรรม ได้แก่ 1) เกิดความเปลี่ยนแปลงและขยายความหมายของคำว่าเกษตรกร 2) มีการส่งเสริมภาพลักษณ์เกษตรกร 3) ได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน 4) สร้างการตระหนักรู้ถึงการมีชีวิตที่ดีด้วย “อาหาร” ให้กับผู้บริโภค

คำสำคัญ: เกษตรกรรุ่นใหม่ ธุรกิจ เกษตรอินทรีย์ โซ่อุปทานการเกษตร การสื่อสาร

Abstract

The objectives of this research were to investigate the way of being a farmer, the type of farmer, and the outcome on oneself and organic farming society of the new generation farmers. Twenty model farmers of the new generation accepted by organic farming community were studied using a qualitative research method with primary and secondary data collection. The results showed that there was a significant in growth rate of both area and number of agricultures during the years 2011-2021. These results are in line with the government policy of the Organic Agriculture Strategy 2017-2021 and the (draft) Organic Agriculture Action Plan 2023-2027. The factors that encourage the new generation to do more organic farming are push and pull factors. Nine patterns and two types of organic farming are in line with the way of life, needs, and goals of the new way of life, with the new generation of farmers having a way of farming throughout the supply chain based on organic farming business ecology, and upstream, middle, and downstream. The new generation involved in organic farming showed both concrete and symbolic effects. The concrete effects are: 1) The economic dimension is reducing expenditures and having income from both primary and supplementary sources. 2) The health dimension is physical health, mental health, and social health. The symbolic effects are: 1) There are a change and expansion of the meaning of the word farmers. 2) The image of farmers is promoted. 3) There is support from various sectors, both public and private sectors, and 4) raising awareness to consumers on living a good life with "food".

¹ สาขานิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10240

¹ Communication and Innovation, Graduate School of Communication Arts and Management Innovation, National Institute of Development Administration, Bangkok 10240

* Corresponding author: sendtortip@gmail.com

Keywords: new generation of farmers, business, organic farming, agricultural supply chain, communications

คำนำ

จากการสำรวจของสถาบันวิจัยเกษตรอินทรีย์ (The Research Institute of Organic Agriculture: FiBL) ร่วมกับสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federations of Organic Agriculture Movements: IFOAM) ที่พบว่าประเทศไทยมีพื้นที่เกษตรอินทรีย์เป็นอันดับ 4 ของภูมิภาคเอเชียหรืออันดับที่ 40 ของโลก มีพื้นที่ในการทำเกษตรอินทรีย์จำนวนร้อยละ 0.7 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด และมีการเติบโต คิดเป็นร้อยละ 361.7 ของเกษตรอินทรีย์ในช่วงระยะ 10 ปี (National Assembly Library of Thailand, 2022) ประกอบกับข้อมูลจากเอกสารยุทธศาสตร์การพัฒนาเกษตรอินทรีย์แห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2564) และ (ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ พ.ศ. 2566-2570 ที่มีวิสัยทัศน์ คือ ประเทศไทยเป็นผู้นำของภูมิภาคอาเซียนในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์สร้างมูลค่าบนพื้นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน ภายในปี 2570 ซึ่งหนึ่งในประเด็นสำคัญ คือ การมุ่งพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) ให้เข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ โดยส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อการผลิตในรูปแบบเกษตรอินทรีย์อัจฉริยะ (Organic Smart Farming) ซึ่งระบุเป้าหมายที่จะมีพื้นที่เกษตรอินทรีย์ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานแล้วจำนวน 2,000,000 ไร่ และจำนวนเกษตรกรอินทรีย์จำนวน 130,000 คน นั้นแสดงให้เห็นถึงการกำหนดนโยบายเชิงรุกด้านเกษตรอินทรีย์ และที่มีแนวทางการพัฒนาข้อสำคัญอยู่ที่เกษตรกรรุ่นใหม่ (The National Organic Agriculture Development Committee, 2017)

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เข้ามามีส่วนในการทำเกษตรอินทรีย์ เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ไม่เพียงแต่เปลี่ยนวิถีการทำมาหากิน แต่ยังเป็นการเปลี่ยนวิถีคิด วิธีการดำรงชีวิต รวมถึงเปลี่ยนสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม จึงนับเป็นการปรับตัวที่รอบด้าน ต้องเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ระบบคิด จิตใจ และวิถีการดำรงชีวิต ตามนิยามของเกษตรอินทรีย์ที่หมายถึง “ระบบการผลิตที่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืนของสุขภาพดิน ระบบนิเวศ และผู้คน เกษตรอินทรีย์พึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพและวงจรธรรมชาติที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แทนที่จะใช้ปัจจัยการผลิตที่มีผลกระทบทางลบ เกษตรอินทรีย์ผสมผสานองค์ความรู้พื้นบ้าน นวัตกรรม และความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมของคุณภาพชีวิตที่ดีของทุกคนและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง” (Panyakul, 2002) สัมพันธ์กับแรงจูงใจในการเข้าสู่อาชีพเกษตรในมิติต่างๆ ทั้งปัจจัยผลัก ที่เกิดขึ้นภายในตัวเกษตรกรเองที่มุ่งใจให้เปลี่ยนอาชีพ หรือผลลัทธิเข้าสู่วิถีการทำเกษตรอินทรีย์ (Crompton, 1979 quoted in Phoomborplub, 2018) และปัจจัยดึง เป็นบริบททางสังคมและความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนให้เกิดการตัดสินใจทำเกษตรอินทรีย์ การวิจัยนี้เป็นการศึกษาการทำเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่ตลอดโซ่อุปทานเกษตร ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ เพื่อศึกษาวิถีของการเป็นเกษตรกร ประเภทของเกษตรกร และผลกระทบต่อตนเองและสังคมการเกษตรของการทำเกษตรอินทรีย์โดยเกษตรกรรุ่นใหม่โดยศึกษากลุ่มเป้าหมาย คือ คนรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ชีวิตในการทำงานอาชีพอื่นๆ มาก่อน แล้วย้ายมาเข้าสู่อาชีพเกษตรอินทรีย์ หรือคนที่ยังทำอาชีพอื่นๆ ควบคู่ไปกับการทำเกษตรอินทรีย์

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีระเบียบวิธีวิจัย คือ การเริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่จาก หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง และโครงการที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรุ่นใหม่ ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ศึกษาข้อมูลทางการที่เกี่ยวข้องกับทิศทาง แนวโน้ม สถานการณ์ และโครงการต่างๆ ที่ภาครัฐสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ (โครงการ Young Smart Farmer: YSF) จากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) กลุ่มที่ 2 เก็บข้อมูลประเภทข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับโครงการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ เช่น การประกวด การอบรม การสร้างเครือข่าย จากหน่วยงานเอกชน ได้แก่ 1) บริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) หรือ DTAC ที่ดำเนินโครงการเกษตรสำนึกรักบ้านเกิด 2) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ที่สนับสนุนโครงการทายาทเกษตร และ 3) โครงการคนกล้าคืนถิ่น ที่ร่วมสนับสนุนโดยภาคเอกชน กลุ่มที่ 3 ข้อมูลการทำเกษตรแนวใหม่ จากมหาวิทยาลัยที่ดำเนินการสอนวิชาเฉพาะด้านนี้ในบริบทของการเป็นผู้ประกอบการด้านการเกษตร และหลักสูตรที่เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ 1) สำนักวิทยบริการการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จังหวัดน่าน 2) คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ

ทหารลาดกระบัง 3) คณะวิทยาศาสตร์ หลักสูตรวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเกษตรอินทรีย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ 4) สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เมื่อได้ข้อมูลปฐมภูมิจากเอกสารและการสัมภาษณ์จากหน่วยงานทั้งสามกลุ่มแล้ว จึงนำข้อมูลมาประมวลผลเพื่อสร้างเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรอินทรีย์ ที่เป็นต้นแบบจำนวน 20 ต้นแบบ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกที่เริ่มต้นจากการขอรายชื่อบุคคลที่วงการเกษตรอินทรีย์ยอมรับว่าเป็นคนที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ 1) ได้รับการเสนอชื่อจากหน่วยงานที่ดำเนินโครงการด้านเกษตรอินทรีย์ทั้งภาครัฐและเอกชน 2) ได้รับการเสนอชื่อจากกลุ่ม สมาคม หรือเครือข่าย ในวงการเกษตรอินทรีย์ 3) ได้รับการเสนอชื่อจากสถาบันการศึกษาหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง 4) บุคคลที่ได้รับการนำเสนอเรื่องราวผ่านสื่อมวลชน/สื่อสังคมออนไลน์จำนวน 10 สื่อขึ้นไป จากนั้นนำรายชื่อทั้งหมดมาจัดกลุ่ม โดยใส่รหัส A B C โดยให้ “A” แทนเกษตรกรรุ่นใหม่ที่กำลังทำอาชีพเกษตรกรเต็มตัว “B” แทนเกษตรกรที่ทำอาชีพอื่นๆ ควบคู่ไปกับการทำเกษตร และ “C” แทนเกษตรกรที่ทำเกษตรเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ นอกเหนือจากเรื่องเศรษฐกิจเป็นหลัก และได้ใส่หมายเลขกำกับลำดับบุคคล จากนั้นจึงมีการลงพื้นที่สัมภาษณ์คนต้นแบบที่ได้รับคำแนะนำมา ตรวจสอบข้อมูล รวมถึงให้ต้นแบบทำสนทนาคู่สนทนาต่อ (Snowball) เพื่อเป็นการตรวจสอบรายชื่อจากที่ได้รับการเสนอมาอีกครั้ง จากนั้นจึงได้สัมภาษณ์ สทนากลุ่ม สังเกต เกษตรกรรุ่นใหม่ทั้ง 20 ต้นแบบ ที่มีภูมิหลังที่แตกต่างกันด้วยเกณฑ์การวิเคราะห์ภูมิหลังในหัวข้อต่อไปนี้ 1) อาชีพเดิมก่อนมาทำเกษตรอินทรีย์ หรืออาชีพปัจจุบัน สำหรับเกษตรควบคู่/เกษตรตามฝัน 2) การเรียน/ประสบการณ์ด้านการสื่อสาร 3) พื้นฐานเกษตรของครอบครัว 4) การมีที่ดินในตอนเริ่มต้นทำเกษตร 5) ช่องทางการสื่อสารของตัวเอง 6) แบรินด์สินค้า โดยทั้ง 20 ต้นแบบมีภูมิลำเนาที่กระจายอยู่ทั้ง 4 ภาค และมีอายุอยู่ในช่วง 45-55 ปี มีอาชีพที่หลากหลายทั้งที่เกี่ยวข้องกับเกษตรและไม่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน นักจัดสวน นักธุรกิจการเกษตร นักปรับปรุงพันธุ์สัตว์ นักการเมืองท้องถิ่น วิชาชีพในวงการภาพยนตร์ นักโฆษณา บัณฑิตจบใหม่/ขายของอิสระ การเงิน/การลงทุน/บัญชี พนักงานเอกชนสายการผลิต ข้าราชการครู นักแปล อาจารย์ด้านวิทยาศาสตร์ อาจารย์ด้านสังคมศาสตร์ และ วิศวกร (บางอาชีพมีจำนวนมากกว่า 1 คน) จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ ร่วมกับข้อมูลสื่อที่เกษตรกรรุ่นใหม่สร้างขึ้นผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ แล้วจึงนำมาเขียนวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการศึกษาและวิจารณ์

การเติบโตของเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย

ในช่วง 10 ปี (พ.ศ.2554-2564) มีอัตราการเติบโตอย่างก้าวกระโดด ทั้งในเชิงพื้นที่และจำนวนเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลตามยุทธศาสตร์เกษตรอินทรีย์ 2560-2564 และ (ร่าง) แผนปฏิบัติการด้านเกษตรอินทรีย์ 2566-2570 โดยในปี 2564 มีพื้นที่เกษตรอินทรีย์เป็นจำนวน 1,515,132 ไร่ เป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงจากปี 2560 ที่มีจำนวน 1,336,180 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 746 ส่วนจำนวนเกษตรกรอินทรีย์ในปี 2564 มีจำนวน 95,752 ราย เพิ่มขึ้นจากปี 2560 จำนวน 82,451 ราย คิดเป็นร้อยละ 619.9 จากแผนและทิศทางด้านนโยบายของประเทศที่มีการสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่องนี้ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดกระแสคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาสู่ระบบเกษตรอินทรีย์หลากหลายรูปแบบทั้งรูปแบบการเปลี่ยนอาชีพสู่การเป็นเกษตรกรอินทรีย์แบบเต็มตัว รูปแบบการทำอาชีพเกษตรอินทรีย์ควบคู่กับงานประจำอื่นๆ หรือ เกษตรกรอินทรีย์ที่มุ่งตอบโจทย์ความฝันหรือวิถีชีวิตที่ต้องการความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ

ปัจจัยที่ทำให้คนรุ่นใหม่ทำเกษตรอินทรีย์มากขึ้น

จากการวิจัยพบว่าคนรุ่นใหม่ได้มุ่งสู่การทำเกษตรอินทรีย์มีแรงจูงใจอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ปัจจัยผลัก (Push Factor) และปัจจัยดึง (Pull Factor) (Crompton, 1979 quoted in Phoomborplub, 2018) ได้ข้อค้นพบตามตารางต่อไปนี้ (Table 1)

Table 1 Motivation for the new generation to do organic farming

Farmer	Push factor								Pull factor					Total	
	Knowledge	Escape	Challenge	Self-exploratory	Relaxation	Prestige	Regression	Kinship-enhancement	Social interaction	Economics	Social/Cultural	Geography	Policy/Government		Technology
A1	/		/		/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	12
A2	/		/			/	/	/	/	/	/	/	/	/	11
A3	/	/	/			/		/	/	/	/	/		/	10
A4		/						/		/		/		/(-)	5
A5		/		/	/					/		/			5
A6	/		/				/(-)	/(-)		/	/	/	/		8
A7	/		/		/			/		/	/	/			7
A8						/		/		/	/	/			5
A9	/		/					/		/	/	/	/		7
A10		/			/			/	/	/	/	/			7
A11	/	/	/		/		/	/	/	/	/	/			10
A12	/							/		/	/	/			5
B1	/		/				/	/	/	/	/	/			8
B2							/	/	/	/	/	/		/	7
B3							/	/	/		/	/			5
B4					/		/	/	/	/	/	/			7
C1					/			/	/	/	/	/			6
C2					/			/	/			/			3
C3			/	/	/				/	/	/	/	/		8
C4			/	/	/	/	/		/	/	/	/		/	9
รวม	9	5	10	3	10	5	9	17	13	18	17	20	5	6	
ร้อยละ	45	25	50	15	50	25	45	85	65	90	85	100	25	30	
ละ	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%			%	%	

สรุปผลจากการวิจัยพบว่า

- 1) เกษตรกรทุกคน ในทุกกลุ่ม ได้รับแรงบันดาลใจร่วมทั้งสองส่วน คือ ปัจจัยผลัก และ ปัจจัยดึง
- 2) จำนวนของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาทำเกษตรอินทรีย์มีแรงผลักดันด้านครอบครัวสูงที่สุด ส่วนปัจจัยดึงดูดที่มากที่สุด คือ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคม/วัฒนธรรม ตามลำดับ
- 3) กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ย้ายอาชีพ และอาชีพควบคู่ มีปัจจัยผลักดันร่วมกันคือ เรื่องของความท้าทาย
- 4) ปัจจัยผลักและปัจจัยดึงดูดที่กลุ่มเกษตรกรกลุ่มเปลี่ยนอาชีพมีเหมือนกัน คือ มิติของครอบครัว ที่ส่วนใหญ่มองว่าการทำอาชีพเกษตรกรรมสามารถตอบโจทย์เรื่องการดูแลครอบครัวได้ ทั้งบทบาทของลูกที่ต้องการกลับไปดูแลพ่อแม่ หรือ บทบาทพ่อแม่ที่ต้องการมีเวลาในการดูแลลูก ส่วนในฝั่งของปัจจัยดึงดูด คือ มิติทางเศรษฐกิจและภูมิศาสตร์
- 5) กลุ่มเกษตรกรควบคู่ มีปัจจัยผลักดันที่ครบทุกคน คือ ปัจจัยเรื่องความท้าทาย ด้านการย้อนรำลึกถึงอดีต การเชื่อมต่อกับสังคม และปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี
- 6) แรงจูงใจของกลุ่มเกษตรกรตามพื้นที่ปัจจัยผลักดันร่วมกัน คือ การต้องการความผ่อนคลาย การปฏิสัมพันธ์กับสังคม และปัจจัยทางภูมิศาสตร์
- 7) แรงจูงใจทางด้านการผลักดันและการดึงดูดของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เป็นเกษตรกรเต็มตัว มีความสัมพันธ์กัน คือ แรงจูงใจทางด้านความมั่นใจในความรู้ที่จะสามารถทำเกษตรได้ และการชื่นชอบความท้าทายกับประสบการณ์ใหม่
- 8) ในบางกรณีแรงดึงดูดก็เป็นแรงผลัก/แรงดึง ที่มาจากทางลบ เช่น ปัจจัยดึงดูดจากเทคโนโลยี แต่เป็นการถูก disruption จากเทคโนโลยีทำให้ยากเปลี่ยนอาชีพ หรือ ปัจจัยจากความทรงจำในวัยเด็กและความผูกพันกับครอบครัว ที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างเลือกที่จะหลีกเลี่ยงการกลับไปอยู่บ้าน เพราะความทรงจำที่ไม่ดี และไม่อยากกลับไปทำงานที่บ้าน จึงเลือกการทำเกษตรกรรมในพื้นที่อื่นๆ แทน เป็นต้น

จากแนวคิดปัจจัยผลักและปัจจัยดึงดูด (Crompton, 1979 quoted in Phoomborplub, 2018) ที่อธิบายปัจจัยผลัก (Push Factors) ออกเป็น 7 ข้อ ได้แก่ 1) การหลีกเลี่ยงจากสภาพแวดล้อมที่จำเจในชีวิตประจำวัน (Escape) 2) การค้นหาและประเมินตนเอง (Self-Exploratory) 3) การพักผ่อนหย่อนใจ (Relaxation) 4) ความรู้สึกที่มีเกียรติยศ ชื่อเสียง ความมีหน้ามีตา (Prestige) 5) การกลับสู่ความเป็นตัวเองหรือย้อนสู่อดีต (Regression) 6) ความต้องการกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว (Kinship-enhancement) 7) การต้องการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น (Social Interaction) ในงานวิจัยนี้ได้ขยายปัจจัยผลักออกไปอีก 2 ปัจจัย ได้แก่ 8) ความมั่นใจในองค์ความรู้ (Knowledge Confidence) 9) ความท้าทายและต้องการเอาชนะ (Challenge) เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ย้ายฐานการทำงานจากอาชีพอื่นๆ เข้าสู่อาชีพเกษตรอินทรีย์ต้องใช้องค์ความรู้ที่หลากหลาย ทั้งองค์ความรู้ด้านเกษตรและอื่นๆ เพื่อให้ธุรกิจเกษตรอินทรีย์มีความอยู่รอดได้ จึงต้องใช้ความมั่นใจในองค์ความรู้ที่มีซึ่งถือเป็นทุนความรู้ที่สั่งสมก่อนหน้าให้นามาใช้ ให้มั่นใจในศักยภาพของเองที่จะฝ่าฟันโดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีทัศนคติเปลี่ยนอาชีพเข้ามาสู่อาชีพเกษตรอินทรีย์เต็มตัว อีกทั้งในบางกรณีศึกษาต้องต่อสู้กับความคิดเห็นของคนรอบข้าง ทั้งครอบครัว สังคม จึงมองว่าการเข้ามาทำอาชีพเกษตรอินทรีย์นี้เป็นการเอาชนะ เป็นความท้าทายที่จะประกอบอาชีพนี้ด้วย ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้ ทำให้เห็นแนวทางในการสนับสนุนเกษตรกรใน Generation ใหม่ที่มีความเป็นตัวของตัวเอง มีทางเลือก มีประสบการณ์จากอาชีพอื่นๆ การสนับสนุนให้เกิดการผสมผสานองค์ความรู้ ประสบการณ์จากต้นทุนเดิมที่มี มาออกแบบการทำเกษตรอินทรีย์ให้มีผลผลิตตามแนวทางของตนเองจึงมีความจำเป็น และมีแนวทางการต่อยอดในการเป็นผู้ประกอบการเกษตรอินทรีย์ ที่ตอบเป้าหมายของชีวิตได้มากกว่า

ในส่วนของปัจจัยดึงดูด (Pull Factor) ที่ทำให้ทราบว่ายังมีแรงดึงดูดอื่นๆ นอกเหนือจากการสนับสนุนของภาครัฐ เอกชน และส่วนงานที่เกี่ยวข้อง รวมเป็น 5 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economics) 2) ปัจจัยทางสังคมหรือวัฒนธรรม (Social/Cultural) 3) ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ (Geography) 4) ปัจจัยทางด้านนโยบายหรือแนวทางการทำงานของรัฐบาล (Policy/Government) และ 5) ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี (Technology) ที่ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรอินทรีย์ต้นแบบมีความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางสังคมหรือวัฒนธรรมสูงที่สุด เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่ นับเป็นสนามของการประกอบอาชีพ มีความเกี่ยวข้องกับปากท้องของตนเองและครอบครัว ดังนั้นจึงมองความหมายของคำว่า “เกษตรอินทรีย์” ที่ครอบคลุมระบบเศรษฐกิจ เป็นอาชีพที่ต้องพึ่งพาตัวเองได้ ในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเกษตรดั้งเดิม จึงต้องมีการปรับวิถีคิดของตนเองให้ไปไกลกว่าคำว่า “เกษตรกร” แต่ได้ผสมผสานคำว่า “ธุรกิจ” หรือ “ผู้ประกอบการ” เข้าไปในวิถีคิด วิถีปฏิบัติ ในการทำเกษตรอินทรีย์ แตกต่างจากเกษตรดั้งเดิมที่มองการทำเกษตรเป็นการทำอาชีพเกษตร ที่มีความหมายถึงการผลิต

และจบที่การได้ผลผลิตส่งให้กับผู้รับซื้อเท่านั้น (Kampheangphet, 2017) ที่ศึกษาแนวทางการสร้างเกษตรกรไปสู่การเป็นผู้ประกอบการเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) ที่มีคุณลักษณะผู้ประกอบการเกษตรกรในธุรกิจเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยยุค 4.0 มีแนวทางที่ต้องระบุให้ชัดเจนว่าต้องการสร้างเกษตรกรกลุ่มไหน คือ เกษตรกรดั้งเดิมไปสู่การเกษตรแบบใหม่หรือกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ไม่ใช่เกษตรกรแล้วต้องการไปทำเกษตร เพราะมีแนวทางที่ไม่เหมือนกัน โดยในงานวิจัยนี้ได้เน้นย้ำการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ไม่เปลี่ยนจากเกษตรกรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่ต้องรอบรู้ในระบบการผลิต เน้นการบริหารจัดการโดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในธุรกิจ วิเคราะห์เชื่อมโยงและบริหารจัดการการผลิตและการตลาด ตัดสินใจด้วยข้อมูล อีกทั้งยังคำนึงถึงคุณภาพและความปลอดภัยของผู้บริโภค สังคม สิ่งแวดล้อม ที่สำคัญมีความภูมิใจในการเป็นเกษตรกร ไม่ล้มท้อถอย โดยต้องมีการทำงานที่พัฒนาทั้งห่วงโซ่อุปทาน ยกกระตือรือร้นมาตรฐานสินค้าเกษตร ลดต้นทุน ลดความเสี่ยงจากศัตรูพืชและภัยธรรมชาติ และมีการจัดการ/ส่งผ่านความรู้ด้วย (Kaewthep, 2015)

ปัจจัยผลและปัจจัยตั้งทั้ง 14 หัวข้อนี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ เป็นแรงจูงใจที่หลากหลาย สร้างทางเลือกรูปแบบในการทำเกษตรอินทรีย์ที่แตกต่าง เลือกประเภทการดำเนินธุรกิจเกษตรอินทรีย์ และส่งผลถึงผลลัพธ์จากการเป็นเกษตรกรอินทรีย์ทั้งต่อตนเองและแวดวงเกษตรอินทรีย์ ดังจะกล่าวต่อไป

รูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่

การที่คนรุ่นใหม่เข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ทำให้เกิดรูปแบบการทำเกษตรที่หลากหลาย สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความต้องการ และเป้าหมายของชีวิตวิถีใหม่ โดยจากการศึกษาทั้ง 20 ต้นแบบ พบว่ามีแนวทางการเข้าสู่อาชีพวิถีเกษตรอินทรีย์ จำนวน 9 รูปแบบ ได้แก่

- 1) การเข้าสู่การเป็นเกษตรกรเต็มตัว (รายได้หลักมาจากเกษตรอินทรีย์) และปักหลักบนเส้นทางของการเป็นเกษตรกรเต็มตัว มาตลอด (A)
- 2) การทำเกษตรแบบควบคู่ไปกับงานประจำอื่น (รายได้ 2 ทาง) และยังคงทำอาชีพควบคู่ต่อไป (B)
- 3) การทำเกษตรกรรมแบบที่มุ่งตอบโจทย์ด้านความฝัน (ไม่สนใจรายได้จากการทำเกษตร) และยังคงเรื่องเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่ทำตามฝัน มีแบ่งปัน และแบ่งขายบ้าง (C)
- 4) เริ่มจากเกษตรกรเต็มตัว แล้วปรับไปเป็นเกษตรกรควบคู่ (A --> B)
- 5) เริ่มจากเกษตรกรเต็มตัว แล้วกลับออกมาสู่เกษตรกรรมตามฝัน (A --> C)
- 6) เริ่มจากเกษตรกรควบคู่ แล้วหันกลับไปเหลือเป็นเพียงเกษตรกรรมตามความฝัน (B --> C)
- 7) เริ่มจากเกษตรกรควบคู่ แล้วมุ่งสู่การเป็นเกษตรกรเต็มตัว (B --> A)
- 8) เริ่มจากเกษตรกรรมตามความฝัน ผันไปเป็นเป็นเกษตรกรควบคู่ (C --> B)
- 9) เริ่มจากการเป็นเกษตรกรรมตามความฝัน แล้วผันไปเป็นเกษตรกรเต็มตัว (C --> A)

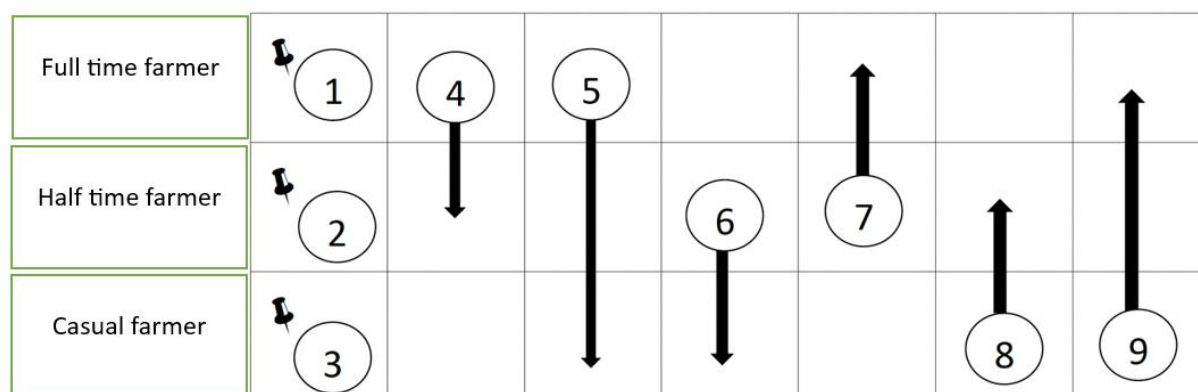

Figure 1 Pattern of new generations farmers entering the way of organic farming

ประเภทของเกษตรกรรุ่นใหม่

จากการที่คนรุ่นใหม่เข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ในรูปแบบที่หลากหลายนี้ (Figure 1) กล่าวคือ คนรุ่นใหม่มีโอกาสเลือกเส้นทางว่าจะเข้ามาทำอาชีพเกษตรอินทรีย์ได้มากถึง 9 รูปแบบ ได้แก่ การทำเกษตรแบบเต็มเวลา การทำควบคู่ หรือทำเป็นเกษตรกรรมตามความฝัน การมีทางเลือก (Choices) ในการเข้าสู่อาชีพนี้ทำให้เห็นว่าการทำเกษตรอินทรีย์เป็นทางเลือกที่คนรุ่นใหม่มีโอกาสได้เปลี่ยนเส้นทางการทำมาหากิน และมีโอกาสเลือกรูปแบบใดมีความเหมาะสมกับตัวเอง โดยการวิจัยนี้พบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่อยู่ 2 ประเภทหลัก คือ 1) กลุ่มที่เข้ามาในสถานะใด ก็คงสภาพสถานะนั้น ได้แก่ เกษตรกรแบบเต็มเวลา เกษตรกรอาชีพควบคู่ และเกษตรกรรมตามฝัน และประเภทที่ 2) เกษตรกรรุ่นใหม่ที่เปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์อย่างน้อย 2 รูปแบบขึ้นไป ซึ่งมีการเปลี่ยนรูปแบบไปมาในการทำอาชีพเกษตรอินทรีย์หลากหลายรูปแบบ นอกจากนี้ยังมีโอกาสเลือกรูปแบบการทำเกษตร เช่น การปลูกข้าว ปลูกผัก ปลูกดอกไม้ แปรรูป บริการด้านการท่องเที่ยว เพื่อหาสิ่งที่พอดีและพอใจ ที่มีความแตกต่างกับเกษตรกรรุ่นก่อนที่มีโอกาสเลือกน้อย การทำอาชีพเกษตรกรรมของคนรุ่นก่อนมีโอกาสเลือกเพียงว่า “ทำเกษตร” หรือ “ไม่ทำเกษตร” เท่านั้น สะท้อนให้เห็นโอกาสและทางเลือกที่แตกต่างกันตั้งแต่เริ่มต้นการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่อง “ทุน” ที่อยู่เบื้องหลังของคนรุ่นใหม่ ที่สามารถทำให้คงอยู่ในรูปแบบเดิมที่กำหนดไว้ได้ หรือการเปลี่ยนประเภทของการทำเกษตรอินทรีย์ระหว่างเต็มเวลา ควบคู่ และตามฝัน ล้วนแต่ต้องมี “ทุน” สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องทุน (Pierre Bourdieu, 1986 quoted in Kaewthep, & Hinwiman, 2010) ว่าต้องมีทุนที่สั่งสมเพื่อใช้สำหรับการแปลงทุนเพื่อไปสู่เป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม หรือทุนสัญลักษณ์เป็นฐานสำคัญให้สามารถขยับไปมาได้ ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรรุ่นเดิมที่แม้จะต้องการปรับเปลี่ยนไปทำรูปแบบใหม่ก็ไม่สามารถทำได้เพราะไม่ได้สั่งสมทุนมาตั้งแต่ต้น และตอบสนองกับรสนิยม หรือวิถีการทำงานของคนรุ่นใหม่ที่อาศัยความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนเพื่อหาวิถีทางที่เหมาะสมกับตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบในส่วนปัจจัยผลก้างตัน

เกษตรกรรุ่นใหม่มีวิธีการทำเกษตรตลอดทั้งโซ่อุปทานบนฐานนิเวศธุรกิจเกษตรอินทรีย์

จากการวิจัยพบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่มีองค์ความรู้ในการทำเกษตรอินทรีย์ตลอดทั้งโซ่อุปทาน ด้วยลักษณะเฉพาะของเกษตรอินทรีย์ที่ให้ความสำคัญตั้งแต่กระบวนการผลิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ เชื่อมโยงกับการดำเนินธุรกิจเกษตรอินทรีย์ตลอดทั้งโซ่อุปทาน (Tinnaphop, 2016) ซึ่งในงานวิจัยนี้พบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่มีความเข้าใจในการทำเกษตรอินทรีย์ทั้งระบบ แต่ในการทำงานนั้นได้เลือกทำเพียงบางโซ่ ตามปัจจัยเงื่อนไขของแต่ละคน โดยทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโซ่อุปทานว่าคืออะไร เกี่ยวข้องกับใครบ้าง และหากไม่สามารถทำได้เองจะไปติดต่อกับใคร โดยแบ่งเป็นกระบวนการทำงานในแต่ละโซ่ทั้งงานต้นน้ำ งานกลางน้ำ และงานปลายน้ำ

1) **งานต้นน้ำ** ในส่วนนี้จัดเป็นงานในส่วนของการผลิตพืชผล กลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่มุ่งเน้นการผลิตให้ได้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ครอบคลุมการดูแลดิน น้ำ ทรัพยากรโดยรอบพื้นที่เกษตรอินทรีย์ มีเป้าหมายคือ การผลิต และดูแลปัจจัยการผลิตที่ดี อยู่ในมาตรฐานเพื่อให้สามารถรับรองผลตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยในการทำเกษตรอินทรีย์ในต้นน้ำนี้มักเริ่มต้นที่ตัวเอง ทดลองทำ จากนั้นจึงเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่าย พัฒนาค้นคว้า การอบรมกับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดขึ้น โดยในบางกรณีที่สามารถเข้าถึงตลาดที่ใหญ่ขึ้นจนเกินกำลังการผลิตแบบปัจเจก จึงได้มีการประสานงานกับเครือข่ายเพื่อรวมผลผลิตไปขายร่วมกัน โดยเครือข่ายนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 เครือข่ายเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เกี่ยวข้องในการผลิตและเข้าใจปัจจัยการผลิต และ กลุ่มที่ 2 เกษตรกรดั้งเดิมที่ผลิตพืชผลเกษตรอินทรีย์ได้ตามมาตรฐาน

2) **งานกลางน้ำ** การทำงานในส่วนนี้มุ่งเน้นที่การเพิ่มมูลค่าสินค้าที่มีอยู่ให้สามารถขายได้ในราคาที่สูงขึ้น โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่มงาน ได้แก่ การแปรรูป การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ และการสร้างแบรนด์ โดยในส่วนของการกลางน้ำนี้มักมีการอบรมโดยภาคส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงเครือข่ายเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยกัน ทำให้การค้นหาคำถาม และเกิดเครือข่ายการแลกเปลี่ยนทำได้สะดวก รวดเร็ว

3) **งานปลายน้ำ** งานในส่วนนี้เป็นการทำงานด้านการตลาด ประกอบด้วยการสื่อสารการตลาดและลูกค้าสัมพันธ์ จากการวิจัยนี้พบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ได้ดำเนินการงานปลายน้ำสำคัญๆ ได้แก่ งานการสื่อสารการตลาด และงานลูกค้าสัมพันธ์ โดยในส่วนของการสื่อสารการตลาดนั้น เกษตรกรรุ่นใหม่มีวัตถุประสงค์สำคัญอยู่ 3 ส่วน ได้แก่ การสื่อสารเพื่อสร้างฐานลูกค้าใหม่ การสื่อสารเพื่อการธำรงรักษาลูกค้าประจำ และการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ให้กับสาธารณะ

ข้อสรุปจากการวิจัยนี้ทำให้เห็นว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ได้ขยายขอบเขตการทำเกษตรกรรมจากเดิมที่มักมีการผลิตเชิงต้นน้ำ ที่มุ่งการสร้างผลผลิตและขายให้กับผู้รับซื้อเท่านั้น แต่เมื่อเกษตรกรรุ่นใหม่เข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ได้มีการศึกษาให้เข้าใจวิถีการทำเกษตรกรรมตลอดทั้งโซ่อุปทาน ทั้งงานต้นน้ำ งานกลางน้ำ และงานปลายน้ำ โดยอาจมีบางคนที่ทำตั้งแต่ผลิตจนกระทั่งส่งถึงมือ

ผู้บริโภคร (Saroenrum, 2019) เมื่อเป็นการทำเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็ก และมีการทำบางโซ่อุปทาน แต่สามารถสื่อสารให้เข้าใจและเรียนรู้ตลอดโซ่ทุกโซ่เพื่อให้ทราบสถานการณ์และเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นในแต่ละกระบวนการได้ทำให้ต้องใช้ทักษะที่หลากหลาย โดยเฉพาะทักษะด้านการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและอธิบายให้เข้าใจตรงกันตลอดโซ่อุปทาน ซึ่งในการทำงานตลอดโซ่อุปทานนี้มีเป้าหมายและเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันและสัมพันธ์กันในระบบนิเวศเกษตรอินทรีย์ของคนรุ่นใหม่ สามารถจัดการกับปัญหาที่เข้ามาได้อย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ (Kampheangphet, 2017) ที่มีการศึกษาและพัฒนาแบบการสร้างผู้ประกอบการเกษตรกรปราดเปรื่องในธุรกิจเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทยยุค 4.0 ที่ระบุคุณลักษณะของผู้ประกอบการสมัยใหม่ที่ต้องเข้าใจทั้งระบบเพื่อให้สามารถบริหารจัดการและแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็ว

ข้อสรุปจากการวิจัยนี้ทำให้เห็นว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ได้ขยายขอบเขตการทำเกษตรกรรมจากเดิมที่มีการผลิตต้นน้ำ ที่มุ่งการสร้างผลผลิตและขายให้กับผู้รับซื้อเท่านั้น แต่เมื่อเกษตรกรรุ่นใหม่เข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ได้มีการศึกษาให้เข้าใจวิถีการทำเกษตรกรรมตลอดโซ่อุปทาน โดยมีบางกลุ่มที่ทำตั้งแต่ผลิตจนกระทั่งส่งถึงมือผู้บริโภคในพื้นที่การทำเกษตรขนาดเล็ก และมีการทำเกษตรอินทรีย์บางโซ่อุปทาน แต่สามารถสื่อสารให้เข้าใจและเรียนรู้ตลอดโซ่ทุกโซ่เพื่อให้ทราบสถานการณ์และเห็นปัญหาที่จะเกิดขึ้นในแต่ละกระบวนการได้ทำให้ต้องใช้ทักษะที่หลากหลาย โดยเฉพาะทักษะด้านการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและอธิบายให้เข้าใจตรงกันตลอดโซ่อุปทาน

ผลที่เกิดขึ้นจากการที่คนรุ่นใหม่มาทำเกษตรอินทรีย์

จากการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการที่เกษตรกรรุ่นใหม่หันมาทำเกษตรอินทรีย์ทำให้เกิดผลลัพธ์ขึ้นใน 2 รูปแบบ อันได้แก่ ผลในเชิงรูปธรรม และผลในเชิงนามธรรม โดยผลลัพธ์ในเชิงรูปธรรม (Concrete Output) คือ 1) มิติทางเศรษฐกิจ คือ การลดรายจ่าย และการมีรายได้ทั้งรายได้หลักและรายได้เสริม 2) มิติทางด้านสุขภาพ ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพสังคม ส่วนผลในเชิงนามธรรม (Symbolic Output) ได้แก่ 1) ความหมายของคำว่า “เกษตรกร” ทั้งที่เป็นการร้อยสร้างความหมาย การขยายขอบเขตของคำว่าเกษตรกรและเกษตรกรหน้าใหม่ที่ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ทำให้มีการผสมผสานความรู้ในการทำเกษตรเข้ากับองค์ความรู้ที่สั่งสม เป็นนวัตกรรมต่าง ๆ ในการทำเกษตรอินทรีย์ 2) การเสริมสร้างภาพลักษณ์ของคำว่า “เกษตรกร” ได้แก่ เกษตรกรรุ่นใหม่เป็นอาชีพที่มีเกียรติ ดูแลตัวเอง และเลี้ยงครอบครัวได้ และเกษตรกรเป็นอาชีพอิสระ ที่ออกแบบการใช้ชีวิตของตัวเองได้ สามารถกำหนดราคาสินค้า หรือเลือกผู้บริโภคได้ 3) การสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน “เกษตรกรรุ่นใหม่” วิธีการใหม่ที่มีอัตลักษณ์ศักดิ์ศรี 4) สร้างการตระหนักรู้ถึงการมีชีวิตที่ดีด้วย “อาหาร” ให้กับผู้บริโภค สอดคล้องกับการมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพคุณลักษณะประชากร (Phithuk, 2020) ได้แก่ การรู้จักตนเอง การรักในการเรียนรู้ มีความมุ่งมั่นอดทน การมองเห็นโอกาส กล้าเปลี่ยนแปลง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ซื่อสัตย์ รอบคอบ กระตือรือร้น มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รวมถึงการมีแรงบันดาลใจ ซึ่งส่วนใหญ่มาจากครอบครัว หรือการเกิดวิกฤติในชีวิต รวมทั้งการมีความชอบในการทำเกษตร ต้องการมีธุรกิจของตนเอง และมีรัชกาลที่ 9 เป็นแรงบันดาลใจ อีกทั้งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ อันได้แก่ ครอบครัว หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เครือข่ายและชุมชน พันธมิตรทางธุรกิจและลูกค้า

ผลการวิจัยในส่วนนี้จึงทำให้เห็นว่า การที่คนรุ่นใหม่หันมาทำเกษตรอินทรีย์นั้นทำให้เกิดผลลัพธ์ทั้งในเชิงรูปธรรม และนามธรรม เป็นการต่อสู้อย่างเต็มที่ในเชิงการพิสูจน์การมีชีวิตที่ดี วิถีชีวิตประจำวันที่สามารถแสดงให้เห็นได้ในเชิงประจักษ์ รวมถึงการต่อสู้ในเชิงของความหมายที่แสดงให้เห็นว่า “ความเป็นเกษตรกร” มาพร้อมกับความหมายใหม่ที่ใช้ชีวิตอย่างฉลาด (Smart farmer) ที่แตกต่างจากยุคเดิมที่เกษตรกรมักถูกสร้างความหมายให้ว่าเป็นผู้ยากไร้และไม่มีทางเลือก นอกจากนี้ยังทำให้เห็นว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ที่เป็นต้นแบบนี้มีคุณลักษณะที่ครอบคลุม “การเป็นเกษตรกร” ที่รู้วิถีการผลิตที่เข้าใจระบบตลาด เป็น “ผู้ประกอบการ” ที่มีการวางแผน มีความกล้าเสี่ยง กล้าได้กล้าเสีย เป็น “ผู้สร้างนวัตกรรม” ที่ผสมผสานประสบการณ์ที่เรียนรู้จากภายนอกวงการเกษตรที่นำมาปรับใช้ได้ ในหลายกระบวนการในการทำเกษตร และเป็น “นักสื่อสาร” ที่ต้องใช้ในการประสานงานและมีเป้าหมายเพื่อการสื่อสารการตลาดตลอดโซ่อุปทาน ด้วยข้อสรุปนี้จึงทำให้เห็นว่าผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรแบบคนรุ่นใหม่ต้องมีองค์ความรู้ที่หลากหลายที่จะสามารถกลายมาเป็น “เกษตรกรอินทรีย์แบบมืออาชีพ” มากกว่า “อาชีพเกษตรกรอินทรีย์”

สรุปผลการศึกษา

จากผลการศึกษาที่แสดงวิถีของการเป็นเกษตรกร ประเภทของเกษตรกร และผลกระทบต่อตนเองและสังคมการเกษตรของการทำเกษตรอินทรีย์โดยเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากวิถีการทำเกษตรอินทรีย์แบบเดิม มีปัจจัยสนับสนุนทั้งแรงผลักและแรงดึง มีรูปแบบการเข้าสู่อาชีพเกษตรอินทรีย์ที่หลากหลาย มีประเภทของการดำรงอยู่ในวิถีการเป็นเกษตรกรอินทรีย์หลายประเภท ทำการเกษตรอินทรีย์ตลอดโซ่อุปทาน มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งในส่วนปัจเจก คือ ส่วนความต้องการหลักของเกษตรกรรุ่นใหม่ ได้แก่ เรื่องของเศรษฐกิจและสุขภาพ ที่มาพร้อมกับการวางแผนทั้งเรื่องการเงินและสุขภาพ โดยเกษตรกรต้นแบบมีการวางระบบการทำบัญชีที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการเงิน ทำให้ตอบโจทย์ทางเศรษฐกิจที่มั่นคง และเตรียมแผนในฤดูกาลผลิตที่มีผลตอบแทนที่ขึ้นอยู่กับฤดูกาล จึงมีการสร้างกิจกรรมเสริมในการผลิตที่หลากหลาย และสร้างวิธีการส่งเสริมการขายเพื่อให้เกิดผลต่อแนวทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและมั่นคงในระดับที่ตนเองพึงพอใจ ส่วนผลลัพธ์ในเชิงนามธรรม ที่เป็นการต่อสืบลำดับของ “ความหมาย” ที่ส่งผลถึงอัตลักษณ์ศักดิ์ศรี ที่ผลลัพธ์ทั้งสองอย่างนี้ต้องสนับสนุนและไปด้วยกัน ซึ่งผลลัพธ์นี้ส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมการเกษตรในภาพใหญ่ที่มีต่อความเป็นเกษตรกรไทย ที่มองเห็นอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรี และความเป็นมืออาชีพในการทำเกษตรกรรม สะท้อน **คุณลักษณะเกษตรกรรุ่นใหม่ในการทำเกษตรอินทรีย์ จากอาชีพ สู่มืออาชีพ (From Occupation to Professional)**

ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังต่อไปนี้

1) การสนับสนุนคนรุ่นใหม่ให้ทำเกษตรอินทรีย์ควรมีการสนับสนุนให้ได้เรียนรู้ครบทั้งโซ่อุปทาน เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์มีความแตกต่างจากการทำเกษตรทั่วไป ที่ต้องมองปัจจัยที่มากกว่าเรื่องเศรษฐกิจ แต่ยังเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สุขภาพ สังคมวัฒนธรรม ซึ่งหากขาดมิติใดมิติหนึ่งจะทำให้เกิดการสนับสนุนที่ไม่ครบทั้งวงจร จะทำให้ไม่สามารถเติบโตในวงการเกษตรอินทรีย์ในระยะยาว ดังนั้นการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสนับสนุนให้ครอบคลุมทั้งเงินทุนในการบริหารจัดการ สนับสนุนเครือข่ายที่ร่วมเรียนรู้และแก้ปัญหาระหว่างดำเนินงาน สนับสนุนองค์ความรู้ทั้งจากส่วนกลางและในพื้นที่ในลักษณะของพี่เลี้ยง หรือศูนย์บ่มเพาะ รวมถึงแนวทางการบริหารจัดการทั้งห่วงโซ่อุปทานเป็นระยะๆ เพราะในแต่ละช่วงต้องการข้อมูล ข่าวสาร องค์ความรู้ที่แตกต่างกัน

2) ปัจจัยในการเข้าสู่อาชีพเกษตรอินทรีย์มีทั้งปัจจัยหลัก ปัจจัยดึง ดังนั้นการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนน่าจะมีการวิเคราะห์ทั้งสองปัจจัย เพื่อให้เกิดแนวทางการทำงานที่ครบถ้วน อีกทั้งควรมีการวิเคราะห์ความต้องการแรงสนับสนุนแต่ละช่วง ได้แก่ ช่วงก่อนเข้ามาทำเกษตรอินทรีย์ ช่วงเริ่มต้น และช่วงยกระดับสู่ความเป็นมืออาชีพ เพราะแต่ละช่วงมีแนวทางและปัจจัยสนับสนุนที่แตกต่างกัน

3) การทำงานของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่น่าสนใจไปสู่มาตรฐานต่างๆ ทั้งมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หรือมาตรฐานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องพบว่าความสามารถในการสื่อสารมีส่วนสำคัญ ตั้งแต่การหาข้อมูล การจดบันทึก การส่งมอบข้อมูล/ความรู้ สิ่งต่างๆ ทั้งหมดนี้มีเงื่อนไขความสามารถทางการสื่อสารอยู่ภายใน เพราะต้องใช้หลักฐานต่างๆ เช่น การจดบันทึก (written communication) การบอกเล่าเรื่องราว (story telling) ต้องใช้ทักษะในการเล่าเรื่องให้ถูกต้องและน่าสนใจ (oral communication) ดังนั้นการสื่อสารจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการก้าวสู่การเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ในการทำธุรกิจเกษตรอินทรีย์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกเรื่อง “การจัดการองค์ความรู้เพื่อนวัตกรรมสื่อสารการตลาดธุรกิจเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรุ่นใหม่” ได้รับการสนับสนุนทุนจากคณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร ลัทธิพงศ์พันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รวมถึงเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ทุกท่านที่เมตตาให้ข้อมูลและเป็นกำลังใจมิตรทางวิชาการจนงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วง

เอกสารอ้างอิง

- Kaewthep, K., & Hinviman, S. (2010). **The Stream of Thought of Political Economists and Communication Studies Scholars** 2nd ed. Parbpim Printing. (in Thai).
- Kaewthep, K. (2015). **A Collection of Communication for Agricultural Promotion and Development: Unit 1.** Sukhothai Thammathirat Open University. (in Thai).
- Kampheangphet, M. (2017). **Development Model of Establishing Smart Farmer in Organic Farm Business of Thailand 4.0.** Doctoral dissertation. Silpakorn University. (in Thai).
- National Assembly Library of Thailand. (2022). **“Organic Farming Movement”**. Retrieved from: <https://library.parliament.go.th/th/radioscript/rr2565-apr1>. (in Thai).
- Panyakul, V. (2002). **Introduction to Organic Agriculture.** Earth Net Foundation. (in Thai).
- Phithuk, A. (2020). **The Development of Farmers to be Smart Entrepreneur Farmers.** Doctoral dissertation. Silpakorn University. (in Thai).
- Phoomborplub, W. (2018). Push and Pull Factors in Gambling (Casino) Tourism Motivation. **Academic Journal Bangkokthonburi University**, 7(1), 13-29. (in Thai).
- Saroenrum, S. (2019). **Agriculture Marketing Strategies: A Lesson Learned from Thai Young Farmer.** Master's thesis. Mahidol University. (in Thai).
- The National Organic Agriculture Development Committee (2017). **The National Organic Agriculture Development Strategy: 2017-2021.** Office of Agricultural Economics. (in Thai).
- Tinnaphop, T (2016). **Supply Chain Management by Community Enterprise Producing Organic Rice in the Central Region of Thailand.** Doctoral dissertation. Naresuan University. (in Thai).